

Prediktori očinske uključenosti i povezanost sa psihosocijalnom prilagodbom adolescenata

---

Ljevaković, Klaudija

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:152345>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Klaudija Ljevaković

**PREDIKTORI OČINSKE UKLJUČENOSTI I
POVEZANOST SA PSIHOSOCIJANOM
PRILAGODBOM ADOLESCENATA**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2023.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA
DIPLOMSKI STUDIJ SOCIJALNOG RADA

Klaudija Ljevaković

**PREDIKTORI OČINSKE UKLJUČENOSTI I
POVEZANOST SA PSIHOSOCIJALNOM
PRILAGODBOM ADOLESCENATA**

DIPLOMSKI RAD

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Ana Tokić Milaković

Zagreb, 2023.

Sadržaj

Sadržaj	
1. Sažetak	
2. Uvod	1
2.1. <i>Konteksti razvoja djeteta</i>	3
2.2. <i>Uloga oca u djetetovom razvoju</i>	5
2.3. <i>Čimbenici na strani djeteta povezani s očinskom uključenosti</i>	7
2.4. <i>Karakteristike oca kao prediktori očinske uključenosti</i>	10
2.5. <i>Ostali prediktori očinske uključenosti</i>	11
2.6. <i>Relevantnost proučavanja prediktora očinske uključenosti</i>	13
3. Cilj, problemi i hipoteze istraživanja	14
4. Metoda	16
4.1. <i>Uzorak</i>	16
4.2. <i>Postupak</i>	18
4.3. <i>Mjerni instrumenti</i>	19
5. Rezultati	21
6. Rasprava	24
7. Zaključak	31
Popis slika	34
Popis tablica	34
8. Literatura	35

Prediktori očinske uključenosti i povezanost sa psihosocijalnom prilagodbom adolescenata

Sažetak

Zbog promjena strukture i načina funkcioniranja obitelji u posljednjih nekoliko desetljeća, uključenost očeva u brigu o djeci u stalnom je porastu. Cilj ovog rada bio je ispitati povezanost očinske uključenosti u život adolescenata sa psihosocijalnom prilagodbom adolescenata te utvrditi potencijalne prediktore očinske uključenosti. U istraživanju je sudjelovalo ukupno 1074 djece iz sedmih razreda osnovnih škola u Hrvatskoj te 850 njihovih očeva. Djeca su tijekom nastave, između ostaloga, dala samoprocjene vlastitog samopoštovanja, samokontrole i problema u ponašanju, a njihovi očevi su na roditeljskom sastanku procijenili svoju uključenost u život adolescenata te ispunili skalu suroditeljstva s djetetovom majkom. U skladu s postavljenim hipotezama, rezultati su pokazali kako je stupanj očinske uključenosti povezan sa samopoštovanjem i samoregulacijom djece, problemima u ponašanju kod djece, životom djeteta s ocem u zajedničkom kućanstvu te stupnjem roditeljske usklađenosti. Suprotno očekivanju, rezultati nisu pokazali povezanost stupnja očinske uključenosti i spola djeteta, školskog uspjeha djeteta, stupnja obrazovanja oca te dobi i radnog statusa oca.

Ključne riječi: uključenost očeva, prilagodba adolescenata, suroditeljstvo

Predictors of fathers' involvement and its correlation with adolescents' psychosocial adjustment

Abstract:

Due to changes in structure and way of functioning of the family in the last few decades, the involvement of fathers in childcare is continually increasing. The aim of this study was to examine the correlation between fathers' involvement in adolescents' life and adolescents' psychosocial adjustment, as well as to determine potential predictors of fathers' involvement. A total of 1074 seventh graders from primary schools in Croatia and 850 fathers participated. During class hour, the children assessed their self – esteem, self – regulation and problem behaviour. At the parent – teacher meeting, their fathers provided assessments of their involvement in adolescents' life and co – parenting with child's mother. In accordance with hypotheses, the degree of fathers' involvement was shown to be related to children's self – esteem, self – regulation and problem behaviours, living in a joint household with the child, and the degree of fathers' cooperation with child's mother. Contrary to expectations, no correlation was found between the degree of fathers' involvement

and child's gender, child's school performance, fathers' level of education, fathers' age and fathers' work status.

Key words: fathers' involvement, adjustment of adolescents, co – parenting

Izjava o izvornosti

Ja, Klaudija Ljevaković pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Klaudija Ljevaković

2. Uvod

Tradicionalno, očevi su promatrani kao hranitelji obitelji, čija je uloga bila osiguravanje materijalne egzistencije obitelji dok su se majke za to vrijeme bavile kućanskim poslovima i djecom (Coverman, 1985.; prema Klarin, 2004.). Sukladno tradicionalnom modelu obitelji, obitelj je sačinjena od oca, majke, djece, djedova, baka te krvnih srodnika (Janković, 2008.). Članovi šire obitelji su preuzimali brigu o djetetu u vrijeme kada su roditelji bili zauzeti. Odgoj djeteta se odvijao unutar kruga uže i šire obitelji, bez oslanjanja na institucije i dostupne usluge iz zajednice. Uz pojam tradicionalne obitelji često se vezuje i onaj patrijarhalne obitelji. Karakteristično za patrijarhalnu obitelj je da više generacija živi zajedno pod istim krovom, a „glavnu riječ“ ima najstariji muškarac jer je muško mišljenje cijenjenije, on rukovodi obitelj te odlučuje o podjeli rada među članovima kućanstva sukladno dobi i spolu dok je obujam prava žena smanjen (Janković, 2008.).

U novije vrijeme takvo funkcioniranje obitelji nije u suglasju s načinom života stoga je došlo do promjena u strukturi i načinu funkcioniranja obitelji, a tradicionalni model obitelji je postao teško ostvariv, ali i sve manje poželjan. Uloga oca kao hranitelja obitelji pada u drugi plan te se povećava broj žena koje imaju ravnopravnu ili dominantnu ulogu u materijalnom zbrinjavanju obitelji, a očevi preuzimaju dio dotadašnje uloge žena te sve češće ostaju kod kuće kako bi se brinuli o kućanstvu i djeci (Laklija i Dobrotić, 2009.). Danas rasprostranjene težnje k ravnopravnosti dovele su do toga da se uloge očeva i majki ne promatraju kao rodno utemeljene pa se tako na određene dužnosti ne gleda kao na karakteristično ženske odnosno muške (Hurstel, 2012.). Za uspješno obavljanje određene uloge nije važno obavlja li ju otac ili majka već je ključno da ju obavi jedan od roditelja jer su i majka i otac podjednako važni za odgoj djeteta (Pernar, 2010.; prema Hurstel, 2012.). Čudina-Obradović i Obradović (2006.) ističu važnost očeve uloge, ali navode kako ne treba izjednačavati majčinu i očevu ulogu u životu jer se očevo sudjelovanje i briga od djetetu ponešto razlikuje od one majčine. Smatraju da su aktivnosti koje dijete provodi s majkom nešto „pasivnijeg karaktera“ dok očevi i djeca zajedničko vrijeme koriste za fizičke aktivnosti, što značajno doprinosi razvoju hrabrosti i bezbrižnosti kod djeteta (Čudina-Obradović i Obradović, 2006.).

Iako se uloga očeva u obiteljskom životu smatrala važnom, još prije nekoliko desetljeća ona nije smatrana esencijalnom (Silverstein i Auerbach, 1999., prema Fleming, 2005.). Sukladno poimanju muškaraca kao zamjenjivih nije postojao interes istraživača za mjerenje važnosti očeva u razvoju djece odnosno utjecaja na njihovu dobrobit. Irelevantnost oca u životu djece se očitovala u izjednačavanju roditeljstva s majčinstvom. Primjerice, takav pogled na roditeljstvo je vidljiv unutar utjecajne Bowlbyeve teorije privrženosti (Bowlby, 1951.; prema Simović-Zvicer, 2022.). Naime, Bowlby je smatrao da je potreba djeteta da bude povezano s majkom jednako snažna poput primarnih ljudskih potreba kao što su žeđ ili glad. Do promjena u shvaćanju muške roditeljske uloge došlo je sedamdesetih godina prošloga stoljeća uslijed promjena u strukturi obitelji na što je utjecalo povećanje stope razvoda, sklapanja većeg broja brakova, povećanje broja jednoroditeljskih obitelji i slično (Fleming, 2005.). Te su promjene pobudile znatiželju istraživača koji su svoja istraživanja započeli provjerom utjecaja fizičke odsutnosti očeva na razvoj i odgoj djece. Istraživanja su pokazala da je opravdano istraživati doprinos očeva obiteljskom životu te se fokus istraživanja proširio pa se, primjerice, uspoređivalo vrijeme koje očevi i majke provode u obavljanju kućanskih poslova odnosno sa svojom djecom (Fleming, 2005.).

Proučavanjem uključenosti očeva zaključeno je kako je riječ o višedimenzionalnom konstrukt, a sukladno Pleckovoj (2007.) definiciji ona pokriva niz vještina, obuhvaća kognitivne, afektivne i etičke dimenzije odnosa između oca i djeteta te uključuje izravna i neizravna ponašanja oca poput interakcija između oca i djeteta odnosno pružanja financijske podrške. O višedimenzionalnosti očeve uključenosti u život djece govorili su i Lamb i suradnici (1985.) koji razlikuju tri ključne dimenzije: odgovornost, angažman i dostupnost. Pri tome se **odgovornost** odnosi na odgovornost za skrb i dobrobit djeteta, a da bi se to ostvarilo potrebno je znati koje su djetetove potrebe, pružiti mu utjehu te emocionalnu podršku (Lamb i sur., 1985.). **Angažman** podrazumijeva zajedničke aktivnosti oca i djeteta u kojima otac u potpunosti posvećen djetetu poput hranjenja, igranja ili pak bavljenja sportom. Naposljetku, **dostupnost** označava psihološku ili fizičku dostupnost koja ne mora nužno podrazumijevati izravan kontakt nego je, primjerice, dovoljna prisutnost roditelja u prostoriji u kojoj se dijete nalazi iako je svatko od njih zaokupljen svojom

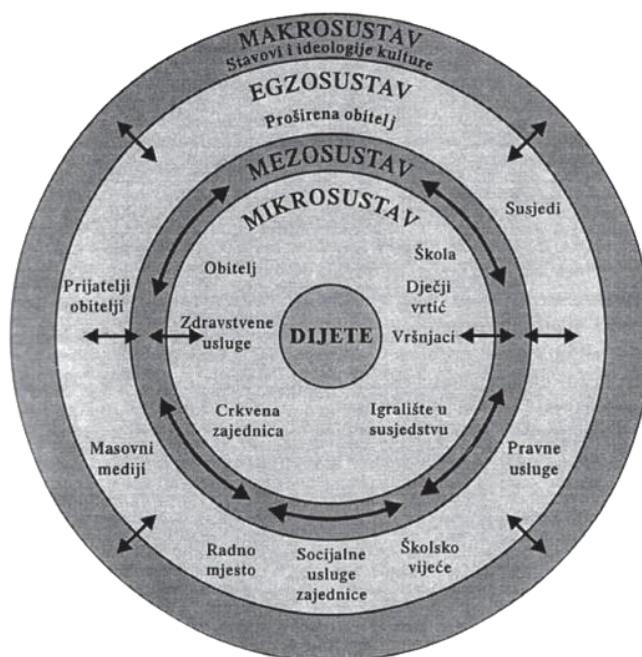
aktivnošću (Lamb, 2000.). Slične dimenzije su empirijski utvrdili i Santis i Barham (2017.) pronalazeći tri dimenzije očinstva: odgovornost, interakciju (koja odgovara angažmanu iz ranije spomenute podjele) te pristupačnost (koja odgovara dostupnosti).

2.1. Konteksti razvoja djeteta

Nesumnjivo je da je uključenost oca jedan od važnih čimbenika u razvoju djeteta no otac ne utječe na dijete isključivo svojim ponašanjem i odnosom prema njemu već otac utječe na dijete i kroz svoj odnos prema djetetovoj okolini. Primjerice, otac može utjecati na dijete kroz svoj odnos s djetetovom majkom ili pak djetetovom učiteljicom. Tako se može reći da postoje okolinski utjecaji koji nisu u neposrednom kontaktu s djetetom, a koji neizravno utječu na djetetov razvoj i dobrobit. Iz toga je razloga razumno sagledati odnos očeva i djece unutra šireg okvira kojeg nudi teorija ekoloških sustava, jer upravo ona donosi „*najrazrađeniji prikaz kontekstualnih utjecaja na djetetov razvoj*“ (Berk, 2015:26). Okolina na pojedinca može utjecati na nekoliko razina, a autor teorije, Urie Bronfenbrenner, je identificirao njih pet: mikrosustav, mezosustav, egzosustav, makrosustav te, u novije vrijeme, kronosustav.

Slika 2.1. Shematski prikaz teorije ekoloških sustava prema Urijeu Bronfenbrenneru.

Izvor: Vasta i suradnici (2005.).

Mikrosustav uključuje obitelj, školu te zajednicu (npr. crkva), mezosustav je moguće opisati kao sponu između više mikrosustava u djetetovoj okolini, egzosustav uključuje proširenu obitelj, obiteljske prijatelje, susjede, radno mjesto te socijalne usluge u zajednici, makrosustav se odnosi na kulturu u kojoj dijete živi i kojoj je izloženo (Bronfenbrenner, 1982.; prema Vasta i sur., 2005.). Fizičke značajke poput veličine doma u kojem dijete živi ili pak opremljenosti školske knjižnice su dio djetetova mikrosustava no za njegovo potpuno razumijevanje potrebno je promatrati i karakteristike živih aktera unutar mikrosustava kao, na primjer, stupanj obrazovanja oca ili pak njegovo političko opredjeljenje. Mikrosustav se mijenja protekom vremena odnosno djetetovim odrastanjem (Bronfenbrenner, 1982.; prema Vasta i sur., 2005.). Odnosi među dijelovima mikrosustava su okupljeni u mezosustav, a on, na primjer, može uključivati odnose između oca i drugih roditelja iz susjedstva ili oca i djetetove učiteljice. Veća povezanost između mikrosustava povećava vjerojatnost dosljedne podrške tijekom djetetova razvoja (Bronfenbrenner, 1982.; prema Vasta i sur., 2005.). U egzosustavu djeca ne sudjeluju neposredno, ali se socijalna okruženja unutar egzosustava mogu odraziti na njih. Primjerice, egzosustav se odnosi na mjesto zaposlenja oca, mogućnost pružanja dnevne skrbi za dijete na

radnom mjestu ili pak stav poslodavca prema očinskom dopustu. Naposljetku, makrosustav je sustav sačinjen od kulture i subkulture te se smatra stabilnijim od ostalih sustava no i on se mijenja razvitkom društva (Bronfenbrenner, 1982.; prema Vasta i sur., 2005.). Na primjer, na djecu može utjecati tradicija koju njeguje njihova zemlja podrijetla ili pak stav okoline prema etničkim manjinama u njihovom okruženju, ali ukoliko se stav cijeloga društva promjeni, tada se usvojena vjerovanja, tradicije i stavovi također mogu promijeniti. Naposljetku, kronosustav je razina koja se bavi vremenskom dimenzijom modela (Berk, 2015.). On uključuje životne promjene koje su djetetu nametnute izvana, ali i promjene unutar samoga djeteta. Tako, primjerice, kronosustav uključuje važne životne događaje poput rođenja brata ili sestre ili pak razvod roditelja. Ipak, između svih razina okoline koje utječu na dijete upravo se obitelj, koja je dio njegova mikrosustava, smatra prvim i najdugotrajnijim kontekstom razvoja (Parke i Buriel, 2006.; prema Berk, 2015.).

2.2. Uloga oca u djetetovom razvoju

Obitelj se smatra prvim kontekstom s kojim dijete ima dodir, a važnost kontakta djeteta s roditeljima od samoga rođenja naglašavaju mnogi autori (Earls & Yogman, 1979.; Lamb, 1981.; Yogman, 1982.; svi prema Yogman i sur. 1995.). Iako je za djecu važan kontakt s oba roditelja jer svaki od roditelja stimulira razvoj djeteta na sebi svojstven način, u daljnjem tekstu će fokus biti na važnosti očeva. Također, premda se rad bavi očinstvom u periodu rane adolescencije valja početi od početka i istaknuti važnost odnosa između djeteta i oca u ranim fazama djetetova razvoja zbog takozvanog “odgođenog učinka očinstva“ (Yogman i sur., 1995.). Naime, Yogman i suradnici (1995.) navode kako se učinci očeve brige za dijete u početnih trideset mjeseci života projiciraju kasnije kroz djetetovu inteligenciju i privrženost koje su vidljive kasnije tijekom djetinjstva i u adolescenciji. Istraživanje koje su proveli Yogman i suradnici (1995.) ide u prilog hipotezi “odgođenog učinka očinstva“ pokazujući kako je veća očinska uključenost u prvim mjesecima djetetovog života važan čimbenik kognitivnog razvoja. To su objasnili time što očevi u odnosu s djetetom koriste igre koje su vrlo stimulirajuće za dijete, a takav izazovan način stimulacije olakšava djetetov kognitivni razvoj (Yogman i sur., 1995.). Tome u

prilog idu i rezultati istraživanja koje su proveli Rollé i suradnici (2019.; prema Delany, 2022.), koji pokazuju da djeca čiji su očevi bili uključeni tijekom ranog i srednjeg djetinjstva imaju bolje kognitivne vještine.

Termin “odgođenog učinka očinstva“ implicira postojanje povezanosti uključenosti oca u život djeteta i djetetove prilagodbe, ali ne donosi prikaz načina na koji su očevi uključeni u živote djece. Kako bi se dobila jasnija slika o tome što je uključenost, a potom i objasnilo na koji su način očevi uključeni, potrebno je krenuti *ab ovo*, stoga prvo slijedi prikaz dimenzija roditeljstva čiji dio jest upravo roditeljska uključenost.

Grolnick i suradnici (2008.) su pregledom spoznaja o roditeljstvu adolescenata izdvojili tri dimenzije roditeljstva: roditeljsku uključenost, pružanje strukture i podržavanje djetetove autonomije. Roditeljska **uključenost** može se promatrati kao dimenzija kojom se ispunjavaju djetetove potrebe na način da roditelji osiguravaju resurse za ispunjenje tih potreba (Grolnick i sur., 2008.). Resursi mogu biti opipljivi poput, školske opreme ili se pak mogu ticati roditeljske topline i vremena koje roditelj posvećuje djetetu (Grolnick i sur., 2008.). Podržavanje djetetove **autonomije** podrazumijeva roditeljska ponašanja kojima se potiče i podržava dječja inicijativa te ponašanja koja djeci pomažu da sami riješe vlastite probleme (Grolnick i sur., 2008.). Dimenzija **strukture** olakšava ispunjenje djetetove potrebe za kompetencijom (Grolnick i sur., 2008.). Lakoća zadovoljenja potrebe za kompetentnošću ovisi o stupnju u kojem okolina pruža okvire za orijentaciju djeteta, u vidu pravila ponašanja, davanja smjernica te jasnih očekivanja od djeteta (Pećnik i Tokić, 2011.).

Dakle, roditeljstvo čine roditeljska uključenost, pružanje strukture i podržavanje autonomije djeteta (Grolnick i sur., 2008.), ali, kao što je ranije spomenuto, očeva i majčina uloga u životu djeteta se ponešto razlikuju (Čudina-Obradović i Obradović, 2006.) stoga valja zasebno promotriti na koje je sve načine otac uključen u život djeteta. Tako su Hawkins i suradnici (2002.) utvrdili devet dimenzija uključenosti oca: pružanje podrške majci, discipliniranje i poučavanje, poticanje uspjeha u školi, davanje pohvala i ljubavi, provođenje zajedničkog vremena s djetetom, obraćanje pažnje na svakodnevni život djeteta, razgovor s djetetom, čitanje djetetu te poticanje djeteta da razvije svoje talente (Hawkins i sur., 2002.). Navedene aktivnosti oca dobro korespondiraju s trodimenzionalnim modelom očinske uključenosti Lamba i

suradnika (1985.) opisanom u uvodnom dijelu rada, a koji razlučuje uključenost na tri sastavnice - odgovornost, angažman i dostupnost. Tako se, primjerice, pod dimenziju odgovornosti mogu podvesti discipliniranje i poučavanje, dimenzija dostupnosti uključivala bi pozornost na svakodnevni život djece, dok bi dimenzija angažmana uključivala provođenje zajedničkog vremena s djetetom. Jedina dimenzija koja se ne može podvesti niti pod jednu od tri sastavnice uključenosti jest pružanje podrške majci (Hawkins i sur., 2002.).

Nakon objašnjenja uključenosti očeva te navođenja načina na koje se ona manifestira, dobivenu sliku je moguće dodatno proširiti navođenjem drugih varijabli koje su često usko povezane s očinskom uključenosti. Ponekad je riječ o varijablama koje su vezane uz dijete (poput njegova spola), ponekad o varijablama koje su vezane uz jednog od roditelja (npr. obrazovanje oca) ili pak oba roditelja (primjerice, roditeljska usklađenost), a detaljan prikaz varijabli koje se nerijetko usko vezuju uz očinsku uključenost slijedi u nastavku.

2.3. Čimbenici na strani djeteta povezani s očinskom uključenosti

Faktori na strani djece koji će biti opisani u ovom radu, a koji su povezani s očinskom uključenosti jesu spol, školski uspjeh, problemi u ponašanju te psihološka dobrobit djece - konkretno, samoregulacija i samopoštovanje.

Istraživanja koja su se bavila proučavanjem odnosa očinske uključenosti i **školskog uspjeha** djeteta potvrdila su postojanje povezanosti između navedenih varijabli (Grolnick & Slowiaczek, 1994.; Flouri i Buchanan, 2004.; svi prema Delany 2022.; Lamb i Hwang, 1997.; prema Kero, 2022.; Roggman i sur., 2004.; prema Lopez 2022.; Draganović i Šeta, 2012.; Laklija i Dobrotić, 2009.; Su i sur., 2017.; Jeynes, 2015.). Grolnick i Slowiaczek (1994.; prema Delany, 2022.) govorili su o važnosti komunikacije na relaciji otac - dijete jer ona pridonosi razvitku motivacije i angažmana po pitanju akademskih aktivnosti.. Također, postoji pozitivan utjecaj očeva na akademsko postignuće djece, posebice kada su očekivanja očeva bila visoka i onda kada su očevi imali dobru komunikaciju sa školom te su bili upoznati sa djetetovim školskim aktivnostima (Delany, 2022.). Istraživanje koje su u Bosni i

Hercegovini proveli Draganović i Šeta (2012.) potvrdilo je korelaciju dobrog obrazovnog uspjeha djece i razvijenog autoritativnog roditeljskog odgojnog stila kod očeva, a jedna od istaknutih odlika autoritativnih roditelja jest da su oni visoko na dimenziji uključenosti stoga proizlazi da je riječ o korelaciji dobrog obrazovnog uspjeha djece i visoke uključenosti njihovih očeva. Veća razina uključenosti očeva nije korisna isključivo za akademsku prilagodbu djeteta nego i njegovu socio - emocionalnu, ali i opću dobrobit što su potvrdili i Cripps i Zyromski (2009.; prema Delany, 2022.).

Nadalje, određene studije bavile su se proučavanjem odnosa očinske uključenosti i **samoregulacije** kod djece (Downer i sur., 2008.; prema Lopez, 2022.; Laklija i Dobrotić, 2009.). Rezultati pokazuju da je veća razina sudjelovanja oca povezana sa boljom samoregulacijom djeteta (Downer i sur., 2008.; Flouri i Buchanan, 2003.; svi prema Lopez, 2022.; Han i sur., 2021.; Laklija i Dobrotić, 2009.). Paquette (2004.; prema Lopez, 2022.) bolju samoregulaciju kod djece čiji su očevi uključeni u njihov život objašnjava pozitivnom interakcijom na relaciji otac - dijete jer ona podržava društveni razvoj djece, što uključuje i sposobnost samoregulacije. Također, istraživanje koje je provela Lopez (2022.) pokazalo je kako je veća razina uključenosti očeva povezana sa boljom samoregulacijom kod djece, ali samo u obiteljima u kojima očevi žive zajedno s djecom.

Djeca čiji su očevi u većem stupnju bili uključeni u njihov život imaju višu razinu **samopoštovanja** (Hull, 2012.; Ryan i sur., 1994.; svi prema Wagani, 2018.; Klarin, 2004.; Laklija i Dobrotić, 2009.; Vrabac, 2020.; Su i sur., 2017.). Ryan i suradnici (1994.; prema Wagani, 2018.) su utvrdili pozitivnu povezanost uključenosti oca sa samopoštovanjem u adolescenciji, a u istraživanju koje je proveo Hull (2012.; prema Wagani, 2018.) razinu uključenosti očeva su procjenjivala sama djeca te je u konačnici utvrđeno kako je percepcija veće uključenosti očeva snažan prediktor samopoštovanja. Nisko samopoštovanje je povezano i s nemarom očeva tijekom djetetova razvoja (Donnellan i sur., 2005.; prema Wagani i sur., 2018.).

Također, djeca očeva koji su uključeni u njihov život očituju manje **problema u ponašanju** te imaju bolje socijalne vještine od djece čiji su očevi u manjoj mjeri uključeni u njihov odgoj (El Nokali i sur., 2010.; McWayne i sur., 2004.; Sheer i sur.,

2000.; svi prema Delany, 2022.). U slučajevima kada je stupanj očinske uključenosti u život bio nizak, djeca su češće konzumirala opijate, bila sklona rizičnom seksualnom ponašanju te nasilju (Denša, 2020.). Nešto manje problema u ponašanju iskazivala su djeca čiji su očevi uključeniji u život (Downer i sur., 2008.; Flouri i Buchanan, 2003.; svi prema Lopez; 2022.; Carlson, 2006.; Draganović i Šeta, 2012.), manje markiranja nastave, nižu stopu napuštanja škole te manju učestalost konzumiranja alkohola, cigareta i droge (Draganović i Šeta, 2012.). Pozitivan odnos na relaciji otac - dijete pozitivno se odražava na razvojne ishode poput niže razine depresivnosti i smanjene stope delinkvencije (Ebber i sur., 2018.; prema Delany, 2022.). Rezultati nekih istraživanja ukazuju da bi odnos na relaciji otac - dijete u većoj mjeri bio zaštitni faktor od razvoja rizičnih ponašanja za djecu muškog negoli ženskog spola (Bronte-Tinkew i sur., 2006.). Treba napomenuti da se poremećaji u ponašanju češće se javljaju kod dječaka nego li kod djevojčica i to u omjeru 4:1 (Werry, 1994.; prema Pejović Milovančević i sur., 2002.). Kako navode Draganović i Šeta (2012.), asocijalno ponašanje te problemi u ponašanju kod mladih mogu se javiti uslijed roditeljske nezainteresiranosti za odgoj odnosno uslijed niže razine roditeljske uključenosti. Conger i suradnici (1997.; prema Bronte-Tinkew i sur., 2006.) utvrdili su kako je autoritativni odgoj kojeg karakterizira visoka uključenost povezan s nižom razinom problematičnog ponašanja kod djece, a nezainteresiranost očeva tijekom razvoja djece je povezan sa razvojem agresije, neprilagođenošću te problemima u ponašanju (Donnellan i sur., 2005.; prema Wagani i sur., 2018.).

Veću uključenost u život djece iskazuju očevi koji imaju mušku djecu, a pretpostavlja se da je tako zbog veće unutarnje nagrade i/ ili zbog očekivanja okoline za zajedničkim provođenjem vremena roditelja i djeteta istog **spola** (Harris i Morgan, 1991.; Rossi i Rossi, 1990.; svi prema Carlson, 2006.). Također, očevi su uključeniji u život sinova nego li kćeri kada su djeca u kasnim fazama djetinjstva (Cooksey i Fondell, 1996.; prema Carlson, 2006.), a veća uključenost očeva u život muške djece može se pripisati vrsti zajedničkih aktivnosti u kojima provode slobodno vrijeme, jer su očevi “upoznatiji“ s tipično muškim aktivnostima nego li onim ženskim (Cooksey i Craig, 1998.; prema Carlson, 2006.). Iako istraživanja o uključenosti očeva u život djece sugeriraju kako su očevi uključeniji kada su u pitanju muška djeca, neka istraživanja pokazuju kako je uključenost očeva u život u podjednakoj mjeri

blagotvorna za sinove kao i za kćeri (Amato i Gilbreth, 1999.; King i sur., 2004.; svi prema Carlson, 2006.).

2.4. Karakteristike oca kao prediktori očinske uključenosti

Kao što je prethodno prikazano, očinska uključenost u život djeteta se može povezati sa različitim oblicima prilagodbe adolescenata, a mjera i kvaliteta očinske uključenosti, visoka ili niska, može u određenoj mjeri ovisiti i o karakteristikama oca.

Jedna od varijabli koja može utjecati na razinu uključenosti oca u život djeteta jest **dob** roditelja. Iako je utvrđeno postojanje povezanosti između involviranosti očeva u život djeteta i njihove kronološke dobi, postoje nedosljedni rezultati o konkretnoj dobi koja je povezana s većom razinom uključenosti. Naime, istraživanje Draganović i Šete (2012.) pokazalo je kako su u život djece uključeniji mlađi očevi čija se dob kreće u rasponu od 28 do 40 godina, dok su Blair i suradnici (1994.; prema Castillo i sur., 2011.) utvrdili kako su u život uključeniji stariji očevi.

Sljedeća varijabla koja potencijalno utječe na razinu očinske uključenosti u život jest **obrazovanje oca**. U spomenutom istraživanju koje su proveli Draganović i Šeta (2012.) u Bosni i Hercegovini, rezultati su pokazali kako veću razinu uključenosti u život djece percipiraju očevi koji imaju završeno visoko obrazovanje. Rezultati koje su o uključenosti u život iskazali očevi podudarali su se s rezultatima koje su o njihovoj uključenosti u život iskazala djeca (Draganović i Šeta, 2012.). Povezanost stupnja obrazovanja oca i razine očeve uključenosti u život svojim su istraživanjem također potvrdili Nemet i suradnici (2021.), Kero (2022.) te Blair i suradnici (1994.; prema Castillo i sur., 2011.) koji su utvrdili kako su obrazovaniji očevi uključeniji u život njihove djece. Postojanje korelacije objasnili su time da visokoobrazovani očevi posjeduju više informacija koje se tiču djetetove uključenosti u školske obaveze i dužnosti.

Radni kontekst roditelja također se može odraziti na odnos na relaciji roditelj - dijete no rijetka su istraživanja koja ispituju navedeno (Roeters i sur., 2010.), a u

malom broju istraživanju našla su se i ona koja su utvrdila malu ili nikakvu vezu između radnog statusa i vremena koje očevi provode s djecom (Hook i Wolfe, 2012.; Pleck i Masciadrelli, 2004.; svi prema McGill, 2014.). Istraživanje koje su proveli Kaufman i Uhlenberg (2000.; prema McGill, 2014.) pokazalo je kako očevi provode više sati na poslu nego muškarci koji nemaju djecu što im na raspolaganju ostavlja manje vremena za uključivanje u skrb o djeci. Muškarci svoje slobodno vrijeme koje imaju nakon posla koriste na jednak način kao što su ga koristili prije nego što su imali djecu odnosno oni ne skraćuju svoje slobodno vrijeme kako bi ga posvetili djeci (Crouter i sur., 1987.; Gottfried i sur., 1988.; McHale & Huston, 1984.; svi prema Lewis i Lamb, 2003.). Primjerice, ukoliko je muškarac prije rođenja djeteta dnevno na raspolaganju imao 2 sata slobodnog vremena za razonodu tijekom kojih bi se družio s prijateljima, on će i nakon rođenja djeteta svojih 2 sata slobodnog vremena koristiti za druženje s prijateljima odnosno on svoje slobodno vrijeme neće skratiti kako bi se posvetio djetetu. U prilog tezi da nezaposleni očevi provode više vremena s djecom te su samim time u većoj mjeri uključeni u njihov odgoj, ide i istraživanje koje je proveo McGill (2012.) te koje je pokazalo kako su u život uključенiji nezaposleni očevi u odnosu na očeve koji rade više od pedeset sati tjedno.

2.5. Ostali prediktori očinske uključenosti

Razina očinske uključenosti može varirati ovisno o drugim faktorima poput zajedničkog života roditelja i djeteta u istom kućanstvu ili pak ovisno o razini suradnje i sukoba između roditelja.

Kako bi se lakše shvatio odnos između očinske uključenosti u život i usuglašenosti roditeljskih postupanja, potrebno je objasniti pojam **roditeljske usklađenosti**. Roditeljska se usklađenost može definirati kao roditeljska percepcija usuglašenosti postupanja drugog roditelja s vlastitim postupcima prema djetetu (Margolin i sur., 2001.; prema Pećnik i Klarić, 2020.). Djelovanje roditelja može biti percipirano kao podržavajuće odnosno kao djelovanje koje je usklađeno s djelovanjem drugog roditelja ili kao ometajuće djelovanje što bi značilo da je djelovanje jednog roditelja suprotstavljeno djelovanju drugog. Za odnos među roditeljima drži se da je jedan od

najznačajnijih odnosa koji utječu na razvoj djeteta (Malik i Masood-ul-Hassan, 2022.). Pozitivan odnos među roditeljima podupire socioemocionalni razvoj djece jer dijete kroz suradnju roditelja uči o međusobnom podržavanju, ali i o brizi o vlastitim i tuđim potrebama (Malik i Masood-ul-Hassan, 2022.). Kod djece koja su bila izložena pozitivnom odnosu roditelja uočeno je manje problema u ponašanju (Ren & Xu, 2019.; prema Malik i Masood-ul-Hassan, 2022.) dok je kod djece koja su bila izložena negativnom odnosu između roditelja uočen je povećani rizik od razvoja problema u ponašanju (Teubert & Piquart, 2010.; Han, 2019.; svi prema Malik i Masood-ul-Hassan, 2022.). Unatoč tome što neka istraživanja potvrđuju postojanje povezanosti između razine očinske uključenosti, roditeljske usklađenosti i socijalno - emocionalnih ishoda kod djece, potrebno je naglasiti kako na postojanje povezanosti između razine očinske uključenosti i roditeljske usklađenosti utječe i treća varijabla, a to su pozitivni majčini stavovi prema roditeljstvu drugog supružnika (Wang i sur., 2019.; prema Malik i Masood-ul-Hassan, 2022.). Naime, kada majke percipiraju supruga kao kompetentnog roditelja tada mu daju više prostora za brigu o djetetu (Biller, 1993.; Coverman, 1985.; svi prema Allen i Daly, 2002.). Primjerice, kada majka smatra da je otac sposoban brinuti se o djetetu ona tada dio brige o djetetu prepušta ocu čija se uključenost u život djeteta time povećava, no u slučajevima kada majka percipira oca kao nekompetentnog za brigu o djetetu ona mu ne prepušta poslove skrbi o djetetu čime se smanjuje njegova uključenost. Također, utjecaj odnosa supružnika na uključenost oca u život potvrdili su i Aldous i suradnici (1998., prema Pahić, 2019.).

Nadalje, odnos otac - dijete može se mijenjati ovisno o tome **žive li otac i dijete zajedno** ili ne. Kao što se da naslutiti, u život djece su u većoj mjeri uključeni očevi koji žive s djecom nego li razvedeni očevi (Kero, 2022.). No, Draganović i Šeta (2012.) smatraju da je kvaliteta i količina vremena koje otac odvaja za djecu od jednake važnosti, neovisno o tome žive li djeca s ocem ili ne. To bi značilo da djeca koja ne žive s ocem ne zahtijevaju “dodatno“ vrijeme s ocem kako bi osjećali jednaku razinu njegove uključenosti kao djeca koja žive s ocem. Ono što je važno da bi zajedničko provođenje vremena oca i djeteta imalo jednak efekt za djecu koja žive odnosno ne žive s roditeljem jest redovitost zajedničkih aktivnosti (Marsiglio i sur. 2000.; prema Čudina-Obradović i Obradović, 2006.).

2.6. Relevantnost proučavanja prediktora očinske uključenosti

Važnost uključenosti očeva za mnoge aspekte razvoja djeteta potvrdili su brojni autori (Flouri i Buchanan, 2003.; Roggman i sur., 2004.; svi prema Lopez, 2022.; Carlson, 2006.). Tako rezultati brojnih istraživanja ukazuju na povezanost očinske uključenosti i akademske prilagodbe djeteta (Grolnick & Slowiaczek, 1994.; Flouri i Buchanan, 2004.; svi prema Delany 2022.; Lamb i Hwang, 1997.; prema Kero, 2022.; Roggman i sur., 2004.; prema Lopez 2022.; Draganović i Šeta, 2012.; Laklija i Dobrotić, 2009.; Su i sur., 2017.; Jeynes, 2015.), samoregulacije kod djece (Downer i sur., 2008.; prema Lopez, 2022.; Laklija i Dobrotić, 2009.), dječjeg samopoštovanja (Hull, 2012.; Ryan i sur., 1994.; svi prema Wagani, 2018.; Klarin, 2004.; Laklija i Dobrotić, 2009.; Vrabac, 2020.; Su i sur., 2017.) te problema u ponašanju (Downer i sur., 2008.; Flouri i Buchanan, 2003.; svi prema Lopez; 2022.; Carlson, 2006.; Draganović i Šeta, 2012.). Nadalje, utvrđena je i povezanost očinske uključenosti i spola djeteta, konkretno, muške djece (Harris i Morgan, 1991.; Rossi i Rossi, 1990.; Cooksey i Fondell, 1996.; Cooksey i Craig, 1998.; svi prema Carlson, 2006.), stupnja obrazovanja oca (Blair i sur., 1994.; prema Castillo i sur., 2011.; Draganović i Šeta, 2012.; Nemet i sur., 2021.; Kero, 2022.), dobi oca (Blair i sur., 1994.; prema Castillo i sur., 2011.; Draganović i Šeta, 2012.), radnog konteksta oca (Roeters i sur., 2010.; McGill, 2012.) te zajedničkog života oca i djeteta (Marsiglio i sur., 2000.; prema Čudina-Obradović i Obradović, 2006.; Kero, 2022.; Draganović i Šeta, 2012.). Također, utvrđena je i povezanost očinske uključenosti i roditeljske usklađenosti (Malik i Masood-ul-Hassan, 2022.; Diniz i sur., 2021.).

Danas je participacija očeva veća no ikada, a tri su glavna razloga tome: manji broj djece u obitelji, uključenost žena na tržište rada u punom radnom vremenu te očekivanja društva o ravnopravnom preuzimanju brige o djeci (Pernar, 2010.). No, unatoč globalnoj tendenciji povećanja očinske uključenosti u život djece, izvješće pravobraniteljice za ravnopravnost spolova pokazalo je još uvijek nezadovoljavajuće rezultate po pitanju uključenosti očeva u Hrvatskoj. Naime, pravobraniteljica je izvijestila kako muškarci u Hrvatskoj, u odnosu na muškarce iz ostalih država članica Europske Unije, u najmanjoj mjeri koriste roditeljska prava (Pravobraniteljica predala Hrvatskom saboru Izvješće o radu za 2019., 2003.).

Ipak, po pitanju očinske uključenosti u Hrvatskoj se provode programi poput „Klub očeva rastimo zajedno“ (Pećnik, Modić Stanke i Tokić, 2022.) i ManCare - promocija uključenog i brižnog očinstva (MenCare - promocija uključenog i brižnog očinstva, 2021.). No, iako je očinska uključenost tema koja u svijetu zaokuplja veliku pozornost istraživača zadnjih nekoliko desetaka godina, u Hrvatskoj je napisana svega nekolicina radova koji se bave ovom temom (Pećnik i Tokić, 2011.; Pahić, 2019.; Kero, 2022.; Pećnik, Modić Stanke i Tokić, 2022.). Ipak, mala brojnost radova u Hrvatskoj koji proučavaju ovu temu ostavlja mnogo prostora za istraživanje pa je tako, između ostalog, moguće dodatno proučiti u kojoj su mjeri očevi uključeni u život djece odnosno utvrditi koji prediktori mogu predviđati uključenost očeva.

3. Cilj, problemi i hipoteze istraživanja

Cilj ovoga rada jest ispitati povezanost očinske uključenosti u život adolescenata sa psihosocijalnom prilagodbom te utvrditi potencijalne prediktore očinske uključenosti. U svrhu ostvarenja postavljenog cilja postavljeni su sljedeći problemi i pripadajuće hipoteze:

P1: Ispitati povezanost između stupnja očinske uključenosti u život adolescenta i školskog uspjeha te razine prilagodbe adolescenta (samoregulacije, samopoštovanja te problema u ponašanju adolescenta).

H1a: Očekuje se postojanje pozitivne povezanosti između stupnja očinske uključenosti i školskog uspjeha adolescenta. Djeca čiji su očevi uključeni u život adolescenata imat će u prosjeku nešto bolji školski uspjeh u odnosu na djecu čiji su očevi manje uključeni.

H1b: Očekuje se postojanje povezanosti između stupnja očinske uključenosti i razine samoregulacije adolescenta. Djeca uključenijih očeva imat će u prosjeku nešto višu razinu samoregulacije u odnosu na djecu čiji su očevi u manjoj mjeri uključeni u njihovu svakodnevicu .

H1c: Očekuje se postojanje pozitivne povezanosti između stupnja očinske uključenosti i razine samopoštovanja adolescenta. Djeca uključenijih očeva imat će u

prosjeku nešto višu razinu samopoštovanja nego li djeca čiji su očevi u manjoj mjeri uključeni u njihovu svakodnevicu.

H1d: Očekuje se postojanje povezanosti između stupnja očinske uključenosti i učestalosti problema u ponašanju adolescenata. Djeca uključenijih očeva izvijestit će o nešto nižoj učestalosti problema u ponašanju od djece čiji su očevi u manjoj mjeri uključeni u njihov život.

P2: Ispitati povezanost između stupnja očinske uključenosti, s jedne strane, i spola djeteta, stupnja obrazovanja, dobi i radnog statusa oca te očeva života s djetetom u istom kućanstvu, s druge strane.

H2a: Očekuje se da će u život adolescenata u većoj mjeri biti uključeni očevi dječaka nego očevi djevojčica.

H2b: Očekuje se postojanje pozitivne povezanosti između stupnja očinske uključenosti i obrazovanja oca. U život adolescenata bit će uključeni očevi s višim stupnjem obrazovanja od očeva s nižim stupnjem obrazovanja.

H2c: Očekuje se pozitivna povezanost između stupnja očinske uključenosti i dobi oca. U život adolescenata će biti uključeni stariji u odnosu na mlađe očeve.

H2d: Očekuje se da će nezaposleni očevi biti u prosjeku nešto uključeni u život adolescenata od očeva koji su zaposleni.

H2e: Očekuje se da će u život adolescenata biti uključeni očevi koji s njima žive u istom kućanstvu u odnosu na one koji ne žive s djecom.

P3: Ispitati povezanost između stupnja očinske uključenosti u život adolescenata i mjera roditeljske usklađenosti s drugim roditeljem.

H3a: Očekuje se postojanje pozitivne povezanosti između stupnja očinske uključenosti u život adolescenta i roditeljske suradnje. U svakodnevicu adolescenata će biti u prosjeku nešto uključeni očevi koji iskazuju viši stupanj suradnje s drugim roditeljem u odnosu na očeve koji iskazuju niži stupanj suradnje.

H3b: Očekuje se postojanje negativne povezanosti između stupnja očinske uključenosti u život adolescenta i roditeljskog sukoba. U život adolescenata će u manjoj mjeri biti uključeni očevi koji iskazuju višu razinu sukoba s drugim roditeljem u odnosu na očeve koji iskazuju nižu razinu sukoba s drugim roditeljem.

4. Metoda

4.1. Uzorak

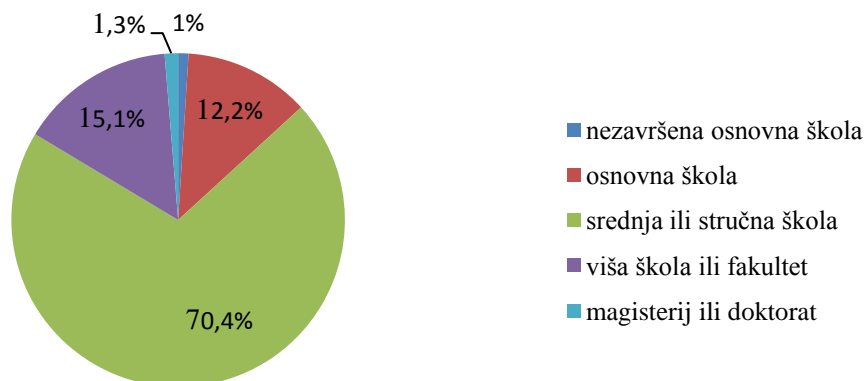
Istraživanje na temelju kojeg je napisan ovaj diplomski rad provedeno je u sklopu znanstveno - istraživačkog projekta *Obilježja obitelji u Republici Hrvatskoj i stavovi prema odgoju i korištenju represivnih metoda* (2023.; Pećnik i Tokić, 2011.). Projekt se provodio u razdoblju od 2009. do 2011. godine, a ciljevi su mu bili sljedeći: utvrditi pojavnost i prevalenciju pojave tjelesnog i ostalih oblika kažnjavanja djece, utvrditi korištenje poželjnih odgojnih postupaka te njihove psiho - socijalne odrednice, i, naposljetku, ustanoviti dostupnost kao i kvalitetu izvora formalne odnosno neformalne socijalne podrške koja se pruža roditeljima (*Obilježja obitelji u Republici Hrvatskoj i stavovi prema odgoju i korištenju represivnih metoda*, 2023.; Pećnik i Tokić, 2011.). Tijekom istraživanja korišten je klaster uzorak kojeg su sačinjavala djeca u dobi od trinaest godina koja pohađaju osnovnu školu na području Republike Hrvatske i koja su upisana u školsku godinu 2009./2010. te njihovi roditelji. U ovom diplomskom radu korišteni su i bit će prikazani isključivo podaci koji su odabrani za davanje odgovora na u ovom radu postavljen istraživački cilj i probleme.

Upitnik za roditelje ispunilo je ukupno 850 osoba muškog spola pri čemu su u analizu uključeni podatci prikupljeni od strane očeva i poočima, dok su izuzeti odgovori koje su dali djedovi, stričevi te udomitelji. Dob očeva/poočima¹ se kretala od 29 do 63 godine ($M = 44,2$; $SD = 5,57$). Slika 4.1. prikazuje obrazovni status očeva.

---

¹ U daljnjem tekstu, očevi.

Slika 4.1. *Obrazovni status očeva* (n=835)

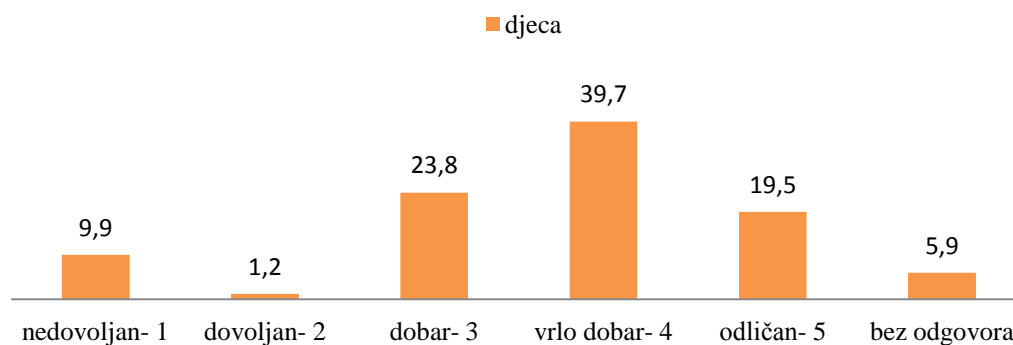
Iz slike je vidljivo kako najveći broj ispitanika ima završenu srednju ili stručnu školu - njih 70,4%. Višu školu ili fakultet ima 15,1% ispitanika, 12,2% ispitanika ima završenu osnovnu školu, 1,3% magisterij ili doktorat dok najmanji postotak ispitanika - njih 1% nema završenu osnovnu školu.

Po pitanju bračnog statusa, najveći broj očeva je u braku (94,6%), dio njih je razveden (3%), dio je nevjenčan (1,4%), a najmanji dio njih su udovci (1,0%). Po pitanju radnog statusa 172 (15,5%) ispitanika su nezaposlena dok je preostalih 601 (53,4%) stalno ili povremeno zaposleno. Neznatno više ispitanika ima muško dijete - njih 568 (50,5%), a žensko dijete ima 551 ispitanik (49,0%).

Upitnik za djecu je ispunilo njih ukupno 1074, od čega 532 djevojčice (49,5%) i 542 dječaka (50,5%). Prosječna dob djece iznosi aproksimativno 13 i pol godina ($M = 13,4$; $SD = 0,27$). Najveći dio djece, njih 974 (86,6%), živi s ocem dok njih 95 (8,4%) ne živi. Slika 4.1. donosi prikaz školskog uspjeha djece.

Slika 4.2. Školski uspjeh djece (n=1074)

Prema varijabli školskog uspjeha 39,7% ispitane djece prolazi s vrlo dobrim uspjehom, njih 23,8% prolazi s dobrim uspjehom, 19,5% učenika prolazi s odličnim uspjehom, a najmanje učenika prolazi s nedovoljnim 9,5% dok s dovoljnim uspjehom prolazi njih 1,2%.

4.2. Postupak

Podatci su prikupljeni metodom ankete tijekom veljače i ožujka 2010. godine. Anketno istraživanje provedeno je tijekom roditeljskog sastanka na kojemu su anketari roditeljima iznijeli svrhu istraživanja, naveli kako je istraživanje anonimno i dobrovoljno te ih zamolili za ispunjavanje upitnika. Roditelju koji nije bio nazočan roditeljskom sastanku je upitnik prosljeđen preko roditelja koji je sastanku prisustvovao, a isti je zamoljen da po završetku ispunjavanja upitnik zapečati u priloženu kuvertu te ga vrati u školu po djetetu. U slučajevima kada se niti jedan od roditelja nije odazvao roditeljskom sastanku, roditeljima je po djetetu poslano pismo kojim ih se moli za suradnju. Ukoliko bi roditelji pristali na suradnju odnosno sudjelovanje u istraživanju, tada bi im se po djetetu poslao anketni upitnik s uputom da se po završetku ispunjavanja isti zapečati u danu kuvertu i prosljedi nazad u školu po djetetu.

Anketiranje djece čiji su roditelji dali pristanak za njihovo sudjelovanje provedeno je tijekom nastave. Jednako kao i roditelji, djeca su informirana kako je istraživanje anonimno i dobrovoljno te kako će prikupljeni podatci biti korišteni u istraživačke

svrhe. Za vrijeme provođenja istraživanja djeca koja nisu sudjelovala u njemu su sjedila u zadnjim klupama gdje su se bavili zadacima koje im je zadao predmetni nastavnik.

Tijekom provođenja istraživanja vodilo se računa o etičkim standardima pa je tako istraživanje odobreno od strane Etičkog povjerenstva Pravnog fakulteta u Zagrebu te Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa. Svi odgovori su anonimni, a podatci su obrađeni na grupnoj razini te ih se ne može povezati s osobom koja je ispunjavala upitnik. Detalji vezani uz postupak te širi rezultati prikazani su u znanstvenoj monografiji pod nazivom: Roditelji i djeca na pragu adolescencije: pogled iz tri kuta, izazovi i podrška (Pećnik i Tokić, 2011.).

4.3. Mjerni instrumenti

Anketni upitnici bili su sačinjeni od samokonstruiranih pitanja kojima su se prikupljala sociodemografska obilježja roditelja (poput dobi ili radnog statusa) te od standardiziranih mjernih skala (poput Rosenbergove skale samopoštovanja). Novo konstruirana pitanja koja su korištena za potrebe ovog istraživanja prethodno su provjerena u pilot - istraživanju (Pećnik i Tokić, 2011.). U nastavku slijedi kratki opis standardiziranih mjernih instrumenta, konkretno: Rosenbergove skale samopoštovanja, skale suroditeljstva, skale samokontrole, skale percepcije roditelja te skale problema u ponašanju kod djece i adolescenata; koji su bili korišteni u ovoj studiji.

Samopoštovanje djeteta je, kao jedan od indikatora prilagodbe o kojoj je riječ u okviru prvog istraživačkog problema, izmjereno pomoću *Rosenbergove skale samopoštovanja* (Rosenberg 1965.; prema Pećnik i Tokić, 2011.) koju su ispunjavali adolescenti. Skala se sastoji od ukupno deset čestica od kojih je pet formulirano pozitivno, a njih pet negativno. Adolescenti procjenjuju svoje slaganje s tvrdnjama, poput "Općenito, zadovoljan sam sobom.", na skali Likertova tipa od četiri stupnja gdje 1 označava „potpuno se slažem“, a 4 „uopće se ne slažem“. Rezultat na skali se formira kao aritmetička sredina odgovora koje su adolescenti dali za svih deset čestica pri čemu se obrnuto boduju one čestice koje su negativno formulirane.

Sukladno tome, rezultat na skali se može kretati od jedan do četiri, s tim da veći rezultat na skali označava veće samopoštovanje.

Drugi indikator prilagodbe djeteta je **samoregulacija** djece koja je izmjerena *Humphreyevom skalom samokontrole* (Humphrey, 1982.; prema Pećnik i Tokić, 2011.), a informacije o samoregulaciji su dala sama djeca. Skala se sastoji od pet čestica (primjerice, "Unaprijed razmišlja o mogućim posljedicama svog ponašanja."), a roditelji pri ispunjavanju na skali od 1 - nikada do 5 - uvijek mogu procijeniti koliko se često njihovo dijete ponaša na navedeni način.

Posljednji indikator prilagodbe djeteta je učestalost pojave **problema u ponašanju** kod djece (*Problem behavior frequency scale*) koja je izmjerena skalom koju su osmislili Farrell i suradnici (2000.; prema Pećnik i Tokić, 2011.), a koja je prilagođena za potrebe ovoga istraživanja. Procjenu učestalosti problema u ponašanju su dala djeca. Prilagođena se verzija sastoji od 17 čestica u kojima su sadržana različita problematična ponašanja (poput delinkvencije, (ne)fizičke agresije, korištenja opojnih sredstava i slično) za koja dijete samostalno prosuđuje koliko se puta u zadnjih godinu dana ponašao na navedeni način - primjerice, „Pušio cigarete.“. Ponuđeni odgovori na čestice bili su: „*niti jednom*“, „*1 - 2 puta*“, „*3 - 10 puta*“, „*više od 10 puta*“. Odgovor je moguće dati na skali od 0 do 3 pri čemu je odgovor „*niti jednom*“ imao vrijednost 0, „*1 - 2 puta*“ vrijednost 1, „*3 - 10 puta*“ vrijednost 2, a odgovor „*više od 10 puta*“ je odgovarao vrijednosti 3. Ukupni rezultat na skali formira se kao aritmetička sredina odgovora na svih 17 čestica pri čemu viši rezultat označava češće probleme u ponašanju.

Za mjerenje **školskog uspjeha** djeteta nije korištena skala već je on mjeren jednom česticom: „S koliko si prošao/la na polugodištu/ 7.razred?“.

Za potrebe ispitivanja trećeg istraživačkog problema korištena je skala **suroditeljstva** čiji su autori Margolin, Gordis i John (2001.; prema Pećnik i Tokić, 2011.). Odgovore na ovu skalu, kojom se mjeri koliko je djelovanje jednoga roditelja u skladu s vlastitim roditeljskim odgojnim postupcima prema djetetu (npr. podržavaju li se roditelji ili potkopavaju jedan drugoga), dali su roditelji (očevi). Unutar ovog istraživanja korištene su dvije subskale navedene skale - subskala

suradnje i subskala sukoba. Svaka se subskala sastoji od po pet čestica (primjerice, "Koliko često Vaša supruga potkopava Vaša roditeljska nastojanja."), a raspon odgovora na njih varira između 1 (nikad) i 5 (uvijek).

Iz **skale percepcije roditelja** (*Perceptions of Parents Scales – POPS*; Robbins, 1994.; prema Pećnik i Tokić, 2011.) izdvojene su tri čestice kojima se mjerila uključenost očeva - "Provodim vrijeme sa svojim djetetom.", "Nađem vremena za svoje dijete." i "U toku sam sa zbivanjima u svakodnevnom životu mog djeteta.". Sudionici, konkretno djeca, su mogli procijeniti u kojoj se mjeri spomenuto ponašanje odnosi na njih na skali od 1 do 5 pri čemu 1 označava „nikad“, a 5 označava „uvijek“.

5. Rezultati

Kako bi se dobili odgovori na probleme formirane u sklopu ovog istraživanja podatci su obrađeni u statističkom programu SPSS. Povezanost stupnja obrazovanja oca, dobi oca, radnog statusa oca, života djeteta s ocem, spola djeteta, školskog uspjeha djeteta, razine prilagodbe adolescenta, roditeljske usklađenosti i razine podrške koju roditelji primaju iz različitih izvora, s jedne strane, s razinom očinske uključenosti u život adolescenata, s druge strane, ispitana je Pearsonovim odnosno Point biserialnim koeficijentom korelacije u slučaju dihotomnih varijabli.

U nastavku slijedi tablica 5.1. koja donosi prikaz iznosa Pearsonovih koeficijenata korelacije kao i pripadajućih p vrijednosti koje ukazuju na statističku značajnost izračunatih koeficijenata.

Tablica 5.1. Prikaz koeficijenta korelacije različitih prediktora i uključenosti oca u život adolescenata ($n=835$)

Naziv varijable	Uključenost oca	
	<i>r</i>	<i>p</i>
Obrazovanje oca	-,03	,348
Dob oca	,02	,554
Radni status oca	-,05	,185
Život s ocem	,13***	,000
Spol djeteta	,02	,550
Školski uspjeh djeteta	,02	,610
Stupanj samoregulacije djeteta	,11**	,003
Stupanj samopoštovanja djeteta	,24***	,000
Razina problema u ponašanju kod djeteta	-,24***	,000
Stupanj suradnje roditelja	,15***	,000
Stupanj sukoba roditelja	-,14***	,000

* $p < 0,05$ ** $p < 0,01$ *** $p < 0,001$

U svrhu odgovaranja na **prvi istraživački problem**, ispitana je povezanost stupnja očinske uključenosti u život adolescenta i školskog uspjeha te razine prilagodbe adolescenta. Između stupnja očinske uključenosti i školskog uspjeha djeteta nije dobivena statistički značajna povezanost ($r = 0.02$; $p > 0.05$) što ne ide u prilog prvoj hipotezi kojom je pretpostavljeno da će djeca čiji su očevi uključeniji u njihov život u prosjeku imati nešto bolji školski uspjeh nego li djeca čiji su očevi u manjoj mjeri uključeni u njihov život. Statistički značajna pozitivna neznatna² povezanost ($r = 0.11$; $p < 0.05$) dobivena je između stupnja očinske uključenosti u život i samoregulacije djeteta što bi značilo da djeca čiji su očevi u većem stupnju uključeni u njihov život imaju višu razinu samoregulacije, što je u skladu s postavljenom hipotezom. Između stupnja očinske uključenosti u život i dječjeg samopoštovanja dobivena je statistički značajna pozitivna laka povezanost ($r = 0.24$; $p < 0.01$) što bi značilo da djeca čiji su očevi u većoj mjeri uključeni u njihov odgoj imaju nešto veću razinu samopoštovanja, kako je i pretpostavljeno hipotezom. Između stupnja očinske uključenosti u život i ukupne mjere problematičnog ponašanja dobivena je statistički

² Kada se koeficijenti povezanosti kreću između 0,00 i 0,20 tada je riječ o nikakvoj ili neznatnoj povezanosti. Laka povezanost je ona između 0,20 i 0,40, povezanost koja se kreće između 0,40 i 0,70 je stvarna značajna povezanost dok se povezanost između 0,70 i 1,00 smatra visokom odnosno vrlo visokom (Petz, 2012).

značajna negativna laka povezanost ($r = -0.24$; $p < 0.01$) što bi značilo da djeca očeva koji su uključeni u njihov odgoj imaju nižu razinu problema u ponašanju.

Kako bi se odgovorilo na **drugi istraživački problem**, ispitana je povezanost stupnja očinske uključenosti u život, s jedne strane i spola djeteta, stupnja obrazovanja oca, dobi oca, radnog statusa oca te života u zajedničkom kućanstvu s djetetom, s druge strane. Rezultati su pokazali kako ne postoji statistički značajna povezanost između stupnja očeve uključenosti u život i spola djeteta ($r = -.02$; $p > 0.05$) što nije u skladu s postavljenom hipotezom da su očevi uključeni u život dječaka nego li u život djevojčica. Nije dobivena statistički značajna povezanost ($r = -0.03$; $p > 0.05$) između stupnja očinske uključenosti u život i stupnja naobrazbe oca čime nije potvrđena hipoteza da su obrazovaniji očevi uključeni u živote djece od očeva s nižim stupnjem obrazovanja. Između stupnja očinske uključenosti u život adolescenta i dobi oca također nije dobivena statistički značajna povezanost ($r = 0.02$; $p > 0.05$) što nije u skladu s postavljenom hipotezom kojom je pretpostavljeno da će stariji očevi biti uključeni u život adolescenata nego li oni mlađi. Također, protivno postavljenoj hipotezi, nije pronađena statistički značajna povezanost niti između stupnja očinske uključenosti u život i radnog statusa oca ($r = -0.05$; $p > 0.05$) iako je postavljenom hipotezom pretpostavljeno da će nezaposleni očevi biti uključeni u život adolescenata od zaposlenih očeva. Nadalje, dobivena je statistički značajna neznatna pozitivna povezanost ($r = 0.13$; $p < 0.01$) između stupnja očinske uključenosti u život i života s djetetom u istom kućanstvu, tj., sukladno hipotezi, u život djece su nešto uključeni očevi koji žive zajedno s djecom.

Kako bi se dobio odgovor na **treći istraživački problem**, ispitana je povezanost stupnja očinske uključenosti u život djeteta i roditeljske usklađenosti. Sukladno postavljenoj hipotezi, dobivena je statistički značajna pozitivna povezanost ($r = 0.15$; $p < 0.01$) između stupnja očinske uključenost u život i roditeljske suradnje što znači da su očevi koji iskazuju viši stupanj suradnje s drugim roditeljem u većem stupnju ujedno i uključeni u život adolescenata. Također sukladno postavljenoj hipotezi, između stupnja očinske uključenosti u život adolescenata i roditeljskog sukoba pronađena je statistički značajna neznatna negativna povezanost ($r = -0.14$; $p < 0.01$),

odnosno očevi koji iskazuju veći stupanj sukoba s drugim roditeljem u manjem su stupnju uključeni u život djece.

6. Rasprava

Cilj ovoga rada bio je ispitati povezanost očinske uključenosti u život adolescenata sa psihosocijalnom prilagodbom adolescenata te utvrditi potencijalne prediktore očinske uključenosti.

U okviru **prvog istraživačkog problema** ispitana je povezanost očinske uključenosti u život adolescenata sa školskim uspjehom te razinom prilagodbe adolescenata. Protivno postavljenoj hipotezi da će djeca čiji su očevi uključeni u život imati bolji školski uspjeh, pronađena je nulta povezanost između očinske uključenosti i školskog uspjeha djeteta. Iako studije provedene u zapadnim kulturama, poput one koju su proveli Flouri i Buchanan (2004.; prema Su i sur., 2017.) pokazuju kako je uključenost očeva u život djece značajan prediktor akademskog uspjeha, neke studije provedene na istoku ne pronalaze povezanost očinske uključenosti i akademskog uspjeha djece (Chen & Uttal, 1988.; Chang, 2003.; svi prema Su i sur., 2017.). Upravo razlike u kulturama u zapadnim i istočnim zemljama mogu biti potencijalan razlog zašto nije potvrđena ranije definirana hipoteza o povezanosti očinske uključenosti i akademskog uspjeha djece.

Drugom hipotezom u sklopu prvog problema pretpostavljeno je da će djeca čiji su očevi uključeni u život imati višu razinu samoregulacije te je ta hipoteza potvrđena. U skladu s time, postojanje korelacije između veće razine uključenosti očeva i većeg stupnja samoregulacije kod djece dobiveno je i u ranijim istraživanjima (Maine, 2004.; prema Allgood i sur., 2012.; Brody i sur., 1994.; prema Allen i Daly, 2002.). S obzirom da su ranija istraživanja, uključujući i ona iz prošlog stoljeća, pokazala postojanje povezanosti između očinske uključenosti u život i samoregulacije kod djece, moglo bi se reći da očinska uključenost dosljedno predviđa samoregulaciju adolescenta (i obrnuto).

Trećom hipotezom koja je definirana u sklopu prvog istraživačkog problema pretpostavljena je povezanost između očinske uključenosti i razine samopoštovanja

djeteta na način da djeca čiji su očevi uključeni u život imaju veću razinu samopoštovanja. Hipoteza je potvrđena. Postojanje povezanosti između očinske uključenosti i samopoštovanja potvrđeno je i istraživanjem koje su Su i suradnici (2017.) proveli na Taiwanu, kao i istraživanjem koje su proveli Ridge i suradnici (2018.) na arapskim očevima. Spomenuti odnos su potvrdila i neka istraživanja provedena u SAD - u poput onoga kojeg je provela Maine (2004.; prema Allgood i sur., 2012.).

Četvrtom, ujedno i posljednjom hipotezom unutar prvog problema, pretpostavljeno je da će djeca čiji su očevi u većoj mjeri bili uključeni u njihov odgoj iskazivati nižu razinu problema u ponašanju što je u skladu s dobivenim rezultatima. Takav rezultat se slaže s ranije dobivenim rezultatima Su i suradnika (2017.) koji su utvrdili kako je veća uključenost očeva povezana sa manje eksternalizirajućih internalizirajućih problema u ponašanju. Malik i Masood-ul-Hassan (2022.) također su utvrdili negativnu povezanost između očinske uključenosti i problema u ponašanju.

U sklopu **drugog problema istraživanja** ispitana je povezanost očinske uključenosti i spola djeteta, stupnja obrazovanja oca, dobi oca, radnog statusa oca te života oca u zajedničkom kućanstvu s djetetom. Prvom hipotezom postavljenom unutar ovoga istraživačkog problema pretpostavljeno je da će u život djece u većoj mjeri biti uključeni očevi muške djece, no u ovim podacima to se nije potvrdilo. Istraživanja koja se bave proučavanjem odnosa uključenosti očeva i spola djeteta pokazuju postojanje povezanosti ovih dviju varijabli. Pritom je veća očinska uključenost u najvećem broju istraživanja bila povezana sa djecom muškog spola (Barnett i Baruch, 1987.), a manji dio istraživanja pokazuje kako su očevi uključeni u odgoj kćeri (Lamb i sur., 1988.; prema Yeung i sur., 2001.). Posvećivanje više vremena sinovima nego kćerima se objašnjava činjenicom da su očevi više upoznati s "muškim" aktivnostima nego li "ženskim" stoga im je lakše ulaziti u interakciju i komunicirati s djecom muškog spola. Moguće objašnjenje različitih rezultata u sklopu ovoga te drugih istraživanja (Lamb i sur., 1988.; prema Yeung i sur., 2001.; Barnett i Baruch, 1987.) jest dob ispitanika. Naime, u sklopu ovoga istraživanja dob djece se kretala oko trinaest godina, a istraživanje koje su proveli Barnett i Baruch (1987.) uključivalo je vrtićku djecu te učenike četvrtog razreda osnovne škole, dok

su Lamb i suradnici (1988.; prema Yeung i sur., 2001.) svojim istraživanjem obuhvatili djecu čija se dob uglavnom kretala oko 13 i 19 mjeseci. Iz navedenog je vidljivo kako je moguće da odnos između očinske uključenosti i spola djeteta moderira treća varijabla odnosno dob djeteta.

Drugom po redu postavljenom hipotezom u sklopu drugog istraživačkog problema pretpostavljeno je da će u život djece biti uključeni očevi s višim stupnjem obrazovanja, ali dobiveni rezultati nisu u skladu s postavljenom hipotezom. Takav je rezultat kontradiktoran dosadašnjim spoznajama budući da većina istraživanja pokazuje povezanost stupanja obrazovanja očeva i uključenosti očeva (Yeung i sur., 2001., Draganović i Šeta, 2012.). Obrazovaniji očevi su upućeniji u potrebe djece te samim time shvaćaju potrebu za njihovom pozitivnom uključenosti u skrb o djeci (Yeung i sur., 2001.). Ovakav rezultat bi se mogao pripisati različitoj metodološkoj strogosti različitih istraživanja koja ispituju odnos očinske uključenosti i akademskog razvoja djece, ali i korištenju različitih definicija očinske uključenosti u provođenju istraživanja (Downer i sur., 2008.; prema Lopez, 2022.).

Trećom hipotezom u sklopu drugog istraživačkog problema pretpostavljeno je da će stariji očevi biti uključeni u život djece nego li mlađi očevi, ali dobiveni rezultati nisu u skladu s navedenom hipotezom. Iako su postojeći rezultati istraživanja po pitanju povezanosti dobi očeva i njihove uključenosti u život pokazivali kako je s većom uključenosti ponekad povezana veća (Blair i sur., 1994.; prema Castillo i sur., 2011.), a ponekad manja dob očeva (Draganović i Šeta, 2012.), ovo je istraživanje pokazalo kako povezanost između spomenutih varijabli nije značajna odnosno kako varijable uključenosti očeva i dobi nisu međusobno povezane. Tinsley i Parke (1987.; prema Yeung, 2001.) objasnili su kako je dob oca itekako važna jer se mlađi i stariji očevi razlikuju po količini energije i zdravlju što se odražava na njihovu uključenost u skrb o djeci. S druge strane, jedna od prednosti starijih očeva jest da su oni u prosjeku financijski stabilniji od mlađih očeva stoga si mogu "dopustiti" da na poslu provode manje vremena te više vremena posvećuju djeci (Yeung i sur., 2001.). Iz navedenog je vidljivo kako ekonomski status oca može biti treća varijabla koja moderira odnos dobi očeva i očinske uključenosti.

Četvrtom hipotezom definiranom unutar drugog problema pretpostavljeno je da će nezaposleni očevi biti uključeni nego li zaposleni očevi, ali dobiveni rezultati nisu potvrdili postavljenu hipotezu. Dobiveni rezultati su pokazali da varijable očinske uključenosti i radnog statusa očeva nisu povezane iako neka istraživanja poput onoga Malika i Masood-ul-Hassana (2022.) pokazuju postojanje povezanosti između spomenutih varijabli i to na način da su nezaposleni očevi uključeni u život djece. Također, istraživanje koje su proveli Yeung i suradnici (2001.) pokazalo je kako su zaposleni očevi manje uključeni u život djece jer provode svoje vrijeme na poslu stoga im ostaje manje vremena koje mogu iskoristiti u aktivnostima s djecom (Yeung i sur., 2001.). Kako je i ranije navedeno, odnos između očinske uključenosti i radnog statusa oca je slabo istražen, a dijelom postojećih istraživanja nije utvrđena povezanost između navedenih varijabli odnosno u slučajevima kada bi povezanost bila utvrđena bila bi riječ o niskoj povezanosti (Hook i Wolfe, 2012.; Pleck i Masciadrelli, 2004.; svi prema McGill, 2014.).

Petom, ujedno i posljednjom hipotezom unutar drugog istraživačkog problema, pretpostavljeno je da će u život djece biti uključeni očevi koji žive s djecom od očeva koji ne žive s djecom, a dobiveni rezultati su u skladu s postavljenom hipotezom. Yeung i suradnici (2001.) su svojim istraživanjem objasnili kako je očevima koji žive s djecom lakše uključiti se u skrb o djeci dok očevi koji ne žive s djecom nerijetko gube kontakt jedno s drugim, posebice kada žive na udaljenim mjestima ili kada su djeca mala pa se ne mogu koristiti telefonom (Yeung i sur., 2001.).

Unutar **trećeg istraživačkog problema** definiranog u sklopu ovoga istraživanja ispitana je povezanost očinske uključenosti u život i roditeljske usklađenosti u životu. Prvom hipotezom postavljenom u sklopu trećeg istraživačkog problema pretpostavljano je da će očevi koji su u većoj mjeri uključeni u život djece imati veći stupanj suradnje s drugim roditeljem te je navedena hipoteza potvrđena istraživanjem. Drugom hipotezom koja je postavljena unutar ovog problema pretpostavljeno je da će očevi koji su u manjoj mjeri uključeni u život djece iskazivati veći stupanj sukoba s drugim roditeljem. Hipoteza je također potvrđena. Istraživanje koje su proveli Malik i Masood-ul-Hassan (2022.) također je

pretpostavilo postojanje povezanosti između očinske uključenosti i roditeljske usklađenosti, no njihovi rezultati su pokazali kako između spomenutih varijabli ipak nema povezanosti. S obzirom da istraživanje Malika i Masood-ul-Hassana (2022.) nije potvrdilo postojanje povezanosti između očinske uključenosti i roditeljske usklađenosti, a ovo istraživanje jest, može se govoriti o nedosljednosti rezultata. Potencijalno objašnjenje nude Diniz i suradnici (2021.). Naime, na povezanost očinske uključenosti i roditeljske usklađenosti može utjecati treća varijabla poput zajedničkog života roditelja. U obiteljima u kojima roditelji žive zajedno s djetetom veća je razina očinske uključenosti te je niža razina neusklađenog ponašanja roditelja, dok je za obitelji u kojima jedan roditelj živi zajedno s djetetom, a drugi odvojeno od njih, karakteristično da je veća uključenost oca povezana s nižom razinom suradnog ponašanja roditelja (Diniz i sur., 2021.).

Nakon osvrta na sveukupne rezultate dobivene istraživanjem vidljivo je kako velik broj rezultata odudara od onih dobivenih u drugim istraživanjima. Takvu nedosljednost sa ostalim istraživanjima koja se provlači kroz većinu definiranih hipoteza smisleno je objasniti Pleckovom (1997.; prema Yeung i sur., 2001.) tvrdnjom s kraja 20. stoljeća u kojoj je naveo kako postojeća istraživanja o uključenosti očeva ne izdvajaju niti jedan prediktor koji ima dominantan utjecaj na očinsku uključenost te da niti jedan od faktora koji utječu na razinu očinske uključenost nemaju dosljedne rezultate. Iz tog je razloga teško govoriti o faktoru koji uvijek i svugdje na jednak način predviđa uključenost očeva. Konkretno, iako stupanj obrazovanja oca u jednoj zemlji može predviđati uključenost očeva, u drugoj zemlji te dvije varijable uopće ne moraju biti povezane, a kao jedan od razloga takvim rezultatima može ležati u dinamičnosti samog konstrukta očinske uključenosti. Naime, očinska uključenost nije indiferentna prema izvanjskim utjecajima, dapače, ona je pod stalnim utjecajem kulture, društva, bliže okoline i slično, a svi se ti spomenuti faktori mijenjaju kroz vrijeme. Prema tome, također je moguće da jedan faktor poput, primjerice, obrazovanja oca u jednoj zemlji prilikom jednog mjerenja predviđa uključenost očeva, a u drugom mjerenju ove varijable mogu biti nepovezane. To bi značilo da se predviđanje jednog faktora promijenilo protekom vremena. Kao što je ranije objašnjeno, takve varijacije u rezultatu mogu se objasniti dinamičnošću očinske uključenosti i njegove podložnosti vanjskim utjecajima (Pleck,

1997.; prema Yeung i sur., 2001.). Također, iz tog je razloga opravdano ponovno testiranje već provjerenih prediktora očinske uključenosti, jer se oni mogu promijeniti protekom vremena, ali i sami prediktori se mogu razlikovati ovisno o podneblju u kojem je osoba odrasla. Nakon provođenja niza takvih korelacijskih istraživanja, moglo bi se prijeći na ona longitudinalna kako bi se objasnila (ne)dosljednost u prediktorima odnosno kako bi se potvrdila ili opovrgnula Pleckova teza o nepostojanju dosljednih i dominantnih prediktora. Također, utvrđivanje prediktora očinske uključenosti u Hrvatskoj omogućilo bi buduće komparativne analize prediktora u Hrvatskoj te u ostalim zemljama Europe.

Po pitanju komparativnih analiza posebno bi značajno bilo usporediti prediktore uključenosti hrvatskih očeva sa, primjerice, prediktorima uključenosti skandinavskih očeva zbog statistika koje govore o njihovoj izrazito visokoj uključenosti. Da upravo Skandinavci donose primjer dobre prakse po pitanju roditeljstva i uključenosti očeva u život djece tvrdili su i Haas i Hwang (2012.) navodeći kako Skandinavci prednjače pred drugim zemljama po pitanju isticanja važnosti očinske uloge za stvaranje bliskih odnosa s djetetom te aktivnom sudjelovanju u brizi za djecu. Takvo povećanje uključenosti skandinavskih očeva pripisuje se obiteljskim politikama (Shwalb i sur., 2013.; prema Nelson i Jankowiak, 2015.). Pravo na očinski dopust u Norveškoj i Danskoj koristi većina očeva, njih 89%, dok ga u Švedskoj koristi 80% očeva (Brandth i Kvande, 2010.; prema Haas i Hwang, 2012.). Nažalost, statistika koja govori o korištenju prava namijenjenih očevima u ostatku Europe je još uvijek niska - rijetki su očevi koji se odlučuju skrbiti o djetetu te čak 90% očeva u Europskoj uniji ne koriste prava koja im se nude poput roditeljskog dopusta (Borg, 2018.; prema Simović-Zvicer, 2022.). Navedenu tezu o niskim rezultatima kada je korištenje roditeljskih prava na području Europske Unije u pitanju potvrdila je i pravobraniteljica za ravnopravnost spolova u Hrvatskoj koja je priopćila kako muškarci u Hrvatskoj, u odnosu na druge države koje su članice Europske Unije, najmanje koriste roditeljska prava (Pravobraniteljica predala Hrvatskom saboru Izvješće o radu za 2019., 2003.).

Spoznaje dobivene ovim istraživanjem mogu biti korisne u praksi socijalnog rada. Primjerice, socijalnim radnicima su korisne spoznaje o karakteristikama očeva

odnosno roditelja kako bi uspješno procijenili obitelj i proveli upravo one intervencije koje su toj obitelji potrebne. Naime, ranije se roditeljstvo promatralo površno te se smatralo statičnim što je onemogućavalo socijalne radnike da pozitivno odgovore na potrebe roditelja (Woodcock, 2003.). Ipak, roditeljstvo odnosno očinstvo i majčinstvo su podložni utjecajima iz okoline stoga socijalni radnici u svom radu trebaju uzeti u obzir širu sliku kako bi njihov odgovor na potrebe djece i roditelja bio što efikasniji. Primjerice, za socijalne radnike je istraživanje istraživačkog problema koji ispituje povezanost očinske uključenosti i života očeva u istom kućanstvu s djetetom korisno ako se bave područjem obiteljskog prava. Naime, socijalnim radnicima koji rade na brakorazvodnim parnicama mogu biti korisne informacije o tome živi li roditelj odnosno otac s djetetom ili ne, kako bi se fokusirali na održavanje kontakta između očeva i djece, s obzirom na to da literatura pokazuje kako se uključenost očeva gubi kada žive odvojeno od djece. Povezanost razine očinske uključenosti i razine problema u ponašanju također je relevantna informacija za djelatnike u sustavu socijalne skrbi. S obzirom na to da su rezultati istraživanja pokazali postojanje povezanosti između veće razine očinske uključenosti i niže razine problema u ponašanju djece, bilo bi korisno poticati veću razinu uključenosti očeva kod djece koja su iskazala probleme u ponašanju. Primjerice, socijalni radnici mogu poticati očeve za uključivanje u radionice i programe za roditelje koji daju podršku njihovoj uključenosti u život djeteta, a jedan od takvih programa jest Rastimo zajedno za očeve (Pećnik, Modić Stanke i Tokić, 2022.). Nadalje, informacije o povezanosti očinske uključenosti i roditeljskog sukoba odnosno suradnje također su važne za socijalne radnike. Naime, djeca su izražavala manje problema u ponašanju kada su roditelji međusobno surađivali (Ren & Xu, 2019.; prema Malik i Masood-ul-Hassan, 2022.) nego kada su roditelji međusobno bili sukobljeni (Teubert & Pinguart, 2010.; Han, 2019.; svi prema Malik i Masood-ul-Hassan, 2022.). Djeca čiji su roditelji sukobljeni znaju potiskivati vlastite osjećaje i potrebe pri čemu je u prvom planu roditeljski sukob stoga se kod njih mogu razviti problemi sa samopoštovanjem zbog roditeljskog odbacivanja. Naime, kada se sukobu među roditeljima daje primat u obitelji veća je vjerojatnost da će djeca razviti lošu sliku o sebi te nisko samopoštovanje (Cleaver i Unell, 2011.). Spoznaja o tome treba potaknuti socijalne radnike da uoče neusklađenost u roditeljskim postupanjima

prema djeci te da informiraju roditelje o važnosti njihove suradnje kako bi se izbjeglo stavljanje fokusa na roditeljski sukob te kako bi se umjesto toga u prvi plan stavila dobrobit djeteta i sukladno tome uspostavio zadovoljavajući stupanj roditeljske suradnje.

7. Zaključak

Pomakom društva od pretežito patrijarhalnog u kojemu je najvažnija bila uloga oca kao hranitelja ka egalitarnijem društvu sve se više uočava očeva u životu djece. Cilj ovoga istraživanja bio je ispitati povezanost očinske uključenosti u život adolescenata sa njihovom psihosocijalnom prilagodbom te utvrditi potencijalne prediktore očinske uključenosti. U istraživanju su sudjelovala djeca i njihovi očevi te je utvrđeno kako djeca čiji su očevi uključeniji u njihov život imaju veću razinu samopoštovanja, samoregulacije te manje problema u ponašanju. Očekivana povezanost između očinske uključenosti i školskog uspjeha nije pronađena. Također, rezultati su pokazali da su u živote djece nešto uključeniji očevi koji žive s djecom. Neočekivano, nije dobivena statistički značajna povezanost stupnja očinske uključenosti u život i stupnja obrazovanja oca, kao niti povezanost stupnja očinske uključenosti i spola djeteta te dobi i radnog statusa oca. Oni očevi koji iskazuju viši stupanj suradnje s drugim roditeljem nešto su uključeniji u život djece odnosno očevi koji iskazuju višu razinu sukoba s drugim roditeljem su u manjoj mjeri uključeni u život djece. Dobiveni rezultati su potvrdili Pleckovu (1997.; prema Yeung i sur., 2001.) pretpostavku kako ne postoje prediktori koji uvijek i svugdje jednako predviđaju razinu očinske uključenosti u život.

Premda ovaj rad proširuje dosadašnja saznanja o uključenosti očeva u život adolescenata, potrebno je istaknuti i određena ograničenja koja se vežu uz ovo istraživanje. Svojevrsno ograničenje leži u ograničavanju istraživane populacije isključivo na učenike sedmih razreda osnovne škole i njihove roditelje zbog čega je, unatoč visokoj stopi odaziva, dobivene rezultate moguće generalizirati isključivo na sedmaše i njihove očeve. Također, mogući nedostatak koji je vezan uz metodu uzorkovanja je da se odgovori djece odnosno očeva koji nisu dali suglasnost za sudjelovanje njihova djeteta u istraživanju razlikuju od odgovora djece odnosno

očeva koji su pristali sudjelovati u istraživanju. Lamza-Posavec (1997.; prema Milas, 2009.) je navela kako na našem području sudjelovanje u anketama najčešće odbijaju starije osobe te osobe sa skromnijom naobrazbom. Ipak, potencijalnom ograničenju je doskočeno analizom sustavnosti odaziva kojom je provjereno razlikuju li se djeca koja su sudjelovala u istraživanju od djece koja u njemu nisu sudjelovala pri čemu su rezultati pokazali kako ne postoje razlike u navedenim poduzorcima djece (Pećnik i Tokić, 2011.). Iako je analiza sustavnosti odaziva učinjena samo za djecu čime je odagnata mogućnost iskrivljenih rezultata uslijed razlika između djece koja (ni)su sudjelovala u istraživanju, mala je vjerojatnost da su rezultati iskrivljeni zbog razlika između očeva koji jesu odnosno nisu sudjelovali u istraživanju zbog stope odaziva koja je iznosila visokih 70, 9% (Pećnik i Tokić, 2011.).

Iako je istraživanje na kojemu se temelji ovaj rad proširilo spoznaje o očinskoj uključenosti, postoji potreba za provođenjem daljnjih istraživanja kako bi se stekao optimalniji uvid u očinsku uključenost u živote adolescenata. Kako je ranije navedeno, očinska uključenost je dinamičan konstrukt podložan vanjskim utjecajima poput bliže okoline, kulture i društva, a ti se čimbenici također mijenjaju kroz vrijeme. Iz tog bi razloga bilo korisno provesti longitudinalno istraživanje u kojemu bi se isti ispitanici podvrgnuli ispitivanju u minimalno dvije točke u vremenu. To bi značilo da bi se učenici sedmih razreda osnovne škole i njihovi očevi koji su sudjelovali u ovom istraživanju nakon nekog vremena mogli ponovno ispitati korištenjem istih mjernih instrumenta. Takvim bi se istraživanjem ispunile temeljne zadaće longitudinalnog istraživanja - bilježenje i opisivanje promjene koja je nastala vremenom te upućivanje na smjer i snagu međusobnog utjecaja varijabli (Menard, 1991.; prema Milas, 2009.). Ipak, kod longitudinalnih istraživanja postoji "opasnost" od uvježbavanja te regresije rezultata prema prosjeku (Brković i sur., 2012.). Kako bi se doskočilo tome, moguće je kombinirati longitudinalno i transverzalno istraživanje. Transverzalni nacrt istraživanja je najčešće korišten nacrt u razvojnoj psihologiji, a njime se u jednoj vremenskoj točki ispituju različite dobne skupine (Brković i sur., 2012.). "Opasnost" koja se veže uz transverzalno istraživanje je precjenjivanje dobnih razlika zbog utjecaja čimbenika koji nisu vezani za razvoj (Brković i sur., 2012.). Ovakvo kombinirano korištenje longitudinalnog i transverznog nacrta istraživanja amortizira nedostatke koji se vežu uz pojedinačne nacрте, a ističu se

prednosti svakog od nacрта. Primjerice, u istraživanju očinske uključenosti u kojem bi se koristili i longitudinalni i transverzalni nacrt, glavni doprinos longitudinalnog istraživanja bi se ogledao u praćenju tijeka očinske uključenosti kod istih ispitanika protekom vremena, primjerice, od rane do kasne adolescencije, dok bi glavni doprinos transverzalnog nacрта ležao u mogućnosti istovremenog izučavanja većeg broja skupina ispitanika koji imaju slična iskustva unutar istog vremenskog perioda (Milas, 2009.).

Unatoč ponekim ograničenjima koja se vežu uz ovo istraživanje, ono ipak pruža neke zanimljive informacije koje doprinose razumijevanju faktora koji predviđaju razinu očinske uključenosti u život adolescenata. Primjerice, dobro je znati kako je uključenost očeva u životu adolescenata povezana sa zajedničkim životom oca i djeteta u istom kućanstvu. Ta bi informacija mogla biti od koristi kreatorima socijalnih politika koji bi mogli osmisliti mjeru koja bi se bavila pružanjem pomoći očevima koji ne žive u istom kućanstvu s djecom i kojom bi se potaknulo očeve na aktivno uključivanje u živote djece kako bi se ojačale obiteljske veze. Nadalje, informacija o postojanju povezanosti između očinske uključenosti i roditeljske usklađenosti može osvijestiti roditelje kako trebaju obratiti pažnju na svoja postupanja zbog pozitivnih efekata koje pozitivan odnos među roditeljima ima na socioemocionalni razvoj djece. Spoznaje dobivene ovim istraživanjem bilo bi zanimljivo ukomponirati u programe i radionice kao što je „Klub očeva rastimo zajedno“ čime bi se proširio krug očeva koji mogu pohađati radionice te bi na njima mogli sudjelovati očevi koji imaju djecu u ranoj adolescenciji odnosno djecu čija se dob kreće oko trinaest godina, umjesto dosadašnjih pet. Primjerice, s obzirom na utvrđenu povezanost problema u ponašanju kod djece i očinske uključenosti, jedna radionica bi se mogla baviti problemima u ponašanju tijekom koje bi se definirali problemi u ponašanju te bi se naveli načini njihove manifestacije u vidu internaliziranih i eksternaliziranih ponašanja. Takve radionice, između ostalog, omogućavaju širenje znanja i povećanje svijesti o važnosti očinske uključenosti u život adolescenata. Upravo razmjena iskustava i informacija može dovesti do pozitivnih pomaka u razini očinske uključenosti, čime bi Hrvatska bila barem korak bliže ostvarivanju zadovoljavajućih rezultata po pitanju uključenosti očeva u život adolescenata.

Popis slika

Slika 2.1. *Shematski prikaz teorije ekoloških sustava prema Urije Bronfenbrenneru.*

Izvor: Vasta i suradnici (2005), str. 4

Slika 4.1. *Obrazovni status očeva, str. 17*

Slika 4.2. *Školski uspjeh djece, str. 18*

Popis tablica

Tablica 5.1. *Prikaz iznosa Pearsonovog koeficijenta korelacije i statističke značajnosti po pojedinim varijablama, str. 21*

Literatura

1. Allen, S., & Daly, K. (2002). The effects of father involvement: A summary of the research evidence. *The FII-ONews*, 1, 1-11.
2. Allgood, S. M., Beckert, T. E., & Peterson, C. (2012). The role of father involvement in the perceived psychological well-being of young adult daughters: A retrospective study. *North American Journal of Psychology*, 14(1), 95-110.
3. Barnett, R. C., & Baruch, G. B. (1987). Determinants of father's participation in family work. *Journal of Marriage and the Family*, 49(1), 29-40.
4. Berk, L. (2015). *Dječja razvojna psihologija*. Jastrebarsko: Naklada slap.
5. Brković, I., Keresteš, G., & Kuterovac – Jagodić, G. (2012.). Usporedba rezultata transverznog i longitudinalnog pristupa procjeni razvoja samoregulacije u ranoj adolescenciji. *Psihologijske teme*, 21(2), 273-297.
6. Bronte-Tinkew, J., Moore, K. A., & Carrano, J. (2006). The father-child relationship, parenting styles, and adolescent risk behaviors in intact families. *Journal of family issues*, 27(6), 850-881.
7. Carlson, M. J. (2006). Family Structure, Father Involvement, and Adolescent Behavioral Outcomes. *Journal of Marriage and Family*, 68(1), 137-154.
8. Castillo, J., Welch, G., & Sarver, C. (2011). Fathering: The relationship between fathers' residence, fathers' sociodemographic characteristics, and father involvement. *Maternal and Child Health Journal*, 15(8), 1342-1349.
9. Cleaver, H., & Unell, I. (2011). *Children's needs-parenting capacity: child abuse, parental mental illness, learning disability, substance misuse, and domestic violence*. London: The Stationery Office.
10. CRORIS: Informacijski sustav znanosti RH (2023). Obilježja obitelji u Republici Hrvatskoj i stavovi prema odgoju i korištenju represivnih metoda. Posjećeno 10.12.2022. na mrežnoj stranici CRORIS: Informacijskog sustava znanosti RH: <https://www.croris.hr/projekti/projekt/7506>.
11. Čudina-Obradović, M., & Obradović, J. (2006). *Psihologija braka i obitelji*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga.

12. Delany, D. E. (2022). *Mother and Father Involvement in Adolescent' Academic and Socioemotional Adjustment: Does Context Matter?* Doktorska disertacija. Riverside: University of California.
13. Denša, M. (2020). *Odgojna uloga oca u socijalnom i emocionalnom razvoju djeteta*. Diplomski rad. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet.
14. Diniz, E., Brandao, T., Monteiro, L., & Verissimo, M. (2021). Father involvement during early childhood: A systematic review of the literature. *Journal of Family Theory & Review*, 13(1), 77-99.
15. Draganović, S., & Šeta, Đ. (2012). *I otac odgaja: istraživanje uključenosti očeva u odgoju FBiH*. Sarajevo: NAHLA-Centar za edukaciju i istraživanje.
16. Fleming, W. M. (2005). Conceptualizing and Measuring Father Involvement. *Fathering*, 3(2), 179.
17. Grolnick, W. S., Beiswenger, K. L., & Price, C. E. (2008). Stepping up without overstepping: Disentangling parenting dimensions and their implications for adolescent adjustment. U: Kerr, M., Stattin, H., Engels, R. C. M. E. (ur.), *What can parents do? New insights into the role of parents in adolescent problem behaviour* (str. 213-237). Chichester: John Wiley & Sons.
18. Haas, L. L., & Hwang, C. P. (2012). Fatherhood and social policy in Scandinavia. U Shwalb, D. W., Shwalb, B. J. & Lamb, M. E. (ur.), *Fathers in cultural context* (str. 325-353). London: Routledge.
19. Han, S., Palermo, F., Ispa, J. M., & Carlo, G. (2021). Parenting and children's negative emotionality, self-regulation, and academic skills: The moderating role of fathers' residency. *Social Development*, 30(1), 131-148.
20. Hawkins, A., Bradford, K., Palkovitz, R., Christiansen, S., Day, R., & Call, V. (2002). The Inventory of Father Involvement: A Pilot Study of a New Measure of Father Involvement. *The Journal of Men's Studies*, 10(2), 183-196.
21. Hurstel, F. (2012). Što danas znači biti otac? *Djeca u Europi*, 4(8), 6-7.
22. Janković, J. (2008). *Obitelj u fokusu*. Zagreb: Et cetera.

23. Jeynes, W. H. (2015). A meta-analysis: The relationship between father involvement and student academic achievement. *Urban Education, 50*(4), 387–423.
24. Kero, A. (2022). Učenička percepcija uključenosti očeva u njihov odgoj: primjer zadarskih srednjoškolaca. *Odgojno-obrazovne teme, 5*(2), 81-108.
25. Klarin, M. (2004). Očeva uloga u razvitku samopoštovanja. *Napredak, 144*(4), 442-450.
26. Laklija, M., & Dobrotić, I. (2009). Korelati sukoba obiteljskih i radnih obveza u Hrvatskoj. *Revija za socijalnu politiku, 16*(1), 45-63.
27. Lamb, M. E. (2000). The History of Research on Father Involvement. *Marriage and Family Review, 29*(2-3), 23-42.
28. Lamb, M. E., Pleck, J. H., Charnov, E. L., & Levine, J. A. (1985). Paternal behavior in humans. *American zoologist, 25*(3), 883-894.
29. Lewis, C., & Lamb, M. E. (2003). Fathers' influences on children's development: The evidence from two-parent families. *European journal of psychology of education, 18*(2), 211-228.
30. Lopez, S. (2022). *The Impact of Father Involvement on Parenting Experiences and Child Self-Regulation*. Doktorska disertacija. Eugene: Sveučilište u Oregonu.
31. Malik, T. A., & Masood-ul-Hassan, S. (2022). Role of father involvement, co-parenting relationship quality, and father's work hours in social-emotional behaviour outcomes of children in the Pakistani cultural context.
32. McGill, B. S. (2012). *Navigating new forms of involved fatherhood: Employment, gender attitudes, and father involvement in American families*. Doktorska disertacija. College Park: Sveučilište Maryland.
33. McGill, B. S. (2014). Navigating new forms of involved fatherhood: Employment, fathering attitudes, and father involvement. *Journal of Family Issues, 35*(8), 1089-1106.
34. Milas, G. (2005.). *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima*. Jastrebarsko: Naklada slap.
35. Nelson, A., & Jankowiak, W. (2015). Review of Fathers in cultural context. *Ethos: Journal of the Society for Psychological Anthropology, 43*(3), 24-25.

36. Nemet, M. B., Vrdoljak, G., & Budaić, V. L. (2021). Parenting style and the active involvement of fathers in child-rearing. *Jahr–European Journal of Bioethics*, 12(1), 107-125.
37. Pahić, T. (2019). Uključenost očeva u skrb o djeci u regiji sjeverozapadne Hrvatske. *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin*, (30), 425-451.
38. Pećnik, N., & Klarić, B. (2020). Suroditeljstvo: određenje, obilježja i implikacije za obiteljsku medijaciju. *Ljetopis socijalnog rada*, 27(2), 317-340.
39. Pećnik, N., & Tokić, A. (2011). Roditelji i djeca na pragu adolescencije: pogled iz tri kuta, izazovi i podrška. Zagreb: Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti.
40. Pećnik, N., Modić Stanke, K., & Tokić Milaković, A. (2022). Supporting Involved Fathering of Young Children in Croatia: Evaluation of the “Growing Up Together Fathers' Club“. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 31(3), 383-403.
41. Pejović Milovančević, M., Popović Deušić, S., & Aleksić, O. (2002). Definiranje poremećaja u ponašanju u okviru dječje psihijatrije. *Kriminologija & socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*, 10(2), 139-152.
42. Pernar, M. (2010). Roditeljstvo. *Medicina Fluminensis: Medicina Fluminensis*, 46(3), 255-260.
43. Petz, B., Kolesarić, V., & Ivanec, D. (2012). *Petzova statistika-osnovne statističke metode za nematematičare*. Jastrebarsko: Naklada slap.
44. Pleck, J. H. (2007). Why could father involvement benefit children? Theoretical perspectives. *Applied Development Science*, 11(4), 196-202.
45. Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova (2003). *Pravobraniteljica predala Hrvatskom saboru Izvješće o radu za 2019*. Posjećeno 27.10.2022. na mrežnoj stranici Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova: <https://arhiva.prs.hr/index.php/izvjesca/2019>.
46. Ridge, N., Jeon, S., Shami, S., & Chung, B. J. (2018). The role and impact of Arab fathers. *Hawwa*, 16(1-3), 333-361.

47. Roeters, A., Van Der Lippe, T., & Kluwer, E. S. (2010). Work characteristics and parent-child relationship quality: the mediating role of temporal involvement. *Journal of Marriage and family*, 72(5), 1317-1328.
48. Santis, L. D., & Barham, E. J. (2017). Father involvement: Construction of a theoretical model based on a literature review. *Trends in Psychology*, 25, 941-953.
49. Simović-Zvicer, V. (2022). Pravo oca na roditeljski i očinski dopust u zemljama EU. *Revija za socijalnu politiku*, 29(1), 51-67.
50. Status M-za društvo nenasilja, inkluzije i rodne ravnopravnosti (2021). *MenCare-promocija uključenog i brižnog očinstva*. Posjećeno 27.10.2022. na mrežnoj stranici Statusa M-za društvo nenasilja, inkluzije i rodne ravnopravnosti : <https://www.status-m.hr/portfolio/mencare-promocija-ukljucenog-i-briznog-ocinstva/>.
51. Su, L. P., Kubricht, B., & Miller, R. (2017). The influence of father involvement in adolescents' overall development in Taiwan. *Journal of adolescence*, 59, 35-44.
52. Vasta, R., Haith, M. M., & Miller, S. A. (2005). *Dječja psihologija-3. izdanje*. Jastrebarsko: Naklada slap.
53. Vrabac, S. (2020). *Uključenost očeva u roditeljsku ulogu tijekom djetinjstva i adolescencije*. Diplomski rad. Zagreb: Pravni fakultet, Studijski centar socijalnog rada.
54. Wagani, R. (2018). Role of Father versus Mother in self-esteem of Adolescence. *Journal of Psychological Research*, 13(2), 287-296.
55. Woodcock, J. (2003). The social work assessment of parenting: An exploration. *British Journal of Social Work*, 33(1), 87-106.
56. Yeung, W. J., Sandberg, J. F., Davis-Kean, P. E., & Hofferth, S. L. (2001). Children's time with fathers in intact families. *Journal of Marriage and Family*, 63(1), 136-154.
57. Yogman, M. W., Kindlon, D., & Earls, F. (1995). Father Involvement and Cognitive/Behavioral Outcomes of Preterm Infants. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 34(1), 58-66.